

Glömskans Politik

I natt för femtio år sedan vände historien på ett sådant sätt att nästan ingen vill tala om det. I Indonesien försökte radikala officerare, med stöd av kommunistpartiets ledare och hans förtrogna (men inte av partiet), arrestera tongivande USA-vänliga generaler och ställa dem till ansvar för konspiration inför anti-imperialistiske presidenten Sukarno. Därmed skulle vänstern få det övertag den fortfarande saknade. För även om Sukarnos förtrogna dominerade politiken och det reformistiska kommunistpartiet blivit världens tredje största och drivit fram progressiva reformer i utbyte mot stöd till hans ”styrda demokrati”, så var priset högt. Vänstern kunde inte längre vinna fria val; militären hade fått ta över de nationaliserade utländska företagen; och fackföreningarna hölls tillbaka. Dessutom hade det visat sig svårt att ena bönderna bakom en jordreform.

Men den här natten för femtio år sedan gick *allt* förlorat. En av generalerna som skulle arresteras flydde och de andra mördades. Därmed kunde istället en notoriskt korrupt och obildad general vid namn Suharto, som inget brytt sig om, ta tillfället i akt att inte bara stoppa aktionerna utan också ena armén och alla andra vänstermotståndare bakom fullständigt oproportionerliga och vetlösa hämndaktioner på kommunister och vänsternationalister som inte visste ett dugg om vad som skett. Enligt *The Times Magazine* var detta ”the West’s best news for years in Asia”. Och snart avsattes president Sukarno till förmån för Suhartos dryga trettioåriga diktatur. Folkmordsbegreppet är omstritt, men mellan en halv och en miljon människor mördades för sina moderna vänsteridéers skull. Otaliga frihetsberövades och förföljelserna fortsatte i decennier. Militären skötte själv mycket av pogromerna men mobiliserade också religiösa och politiska miliser. De efterlevande drabbas fortfarande.

Den olycksaliga natten i Jakarta fick dessutom historien att vända även på annat håll. Indonesien kom att stå modell för Västs kamp mot vänstern i det Globala Syd. Det nya argumentet (med statsvetaren Samuel Huntington i spetsen) var att ekonomisk och social modernisering var otillräcklig eftersom den liberala medelklassen inte visat sig stark nog att vinna val, skapa stabila institutioner och stå emot vänstern. Därför krävdes det också ”politics of order”, med stöd av militären. Så motiverades till exempel stödet till regimerna i Sydvietnam och ”medelklasskupperna” i Latinamerika; Pinochets plan för att störta Allende bar till och med namnet ”operation Jakarta”.

Om detta råder ingen tvekan. Allt är välkänt, för den som vill veta. I Latinamerika har man gjort upp med det förflutna. Men i Indonesien råder fortsatt tystnad, trots tidigare presidenten Abdurrahman Wahids försök att be om ursäkt; en del utredningar; och trots att nuvarande presidenten Joko ”Jokowi” Widodo prövar att stödja de efterlevande. Inget kraftfullt har skett för att främja sanning och försoning och straffa de skyldiga, som fortsätter att hyllas – trots femton år av liberal demokratisering. Det stående argumentet är att sådana processer bara skulle skapa nya konflikter och att man istället måste vända blad. Även Indonesiens allierade talar tyst om att man stödde repressionen och använde liknande modeller på annat håll.

Sverige och Norge, till exempel, prioriterar handel och har avstått från att driva frågan i dialoger om mänskliga rättigheter.

Men går det att vända blad? Vad händer med ett land och dess allierade som förtränger sin historia? Vid frontlinjen förnekas förstås de drabbades mänskliga rättigheter. Dessutom undergrävs rättssäkerheten, för nästa gång är det kanske andra som inte omfattas av lagen. Så tillkommer de kulturella effekterna. Förträngandet, lögnerna och hyschandet sätter djupa spår i människor och samhällsliv. Även de flesta som vet vad som skett ser sig tvingade att vara pragmatiska. Indonesien har blivit den postmodernistiska relativismens högborg där faktabaserad kunskap underordnas allas rätt att driva sin egen tolkning, så länge man har pengar och goda kontakter. Extrema grupperingar får terrorisera både överlevande och principfasta intellektuella. Mötes- och yttrandefriheten är selektiv. Adi Rukun, till exempel, som i den andra av Joshua Oppenheimer's enstående filmer om folkmordet ("The Look of Silence") uppsöker de lokala gangsters som mördade hans bror, och som inte kräver hämnd utan bara undrar varför det skedde, har nu måst fly sin hemstad på Sumatra och hålla sig gömd. Även den artiga javanesiska ytan får ofta en smetig baksida av sladder, mygel och mångel. Samtidigt har Väst för länge sedan glömt sin egen roll i sammanhanget och inriktat sig på att undervisa andra om relativt okontroversiella mänskliga rättigheter.

Men värst är den politiska amnesin. Tänk Tyskland utan uppgörelsen med Nazismen eller Sydafrika utan uppgörelsen med apartheid. Indonesien och dess partners har inte ens kommit i närheten av det gamla Sovjets och dess allierade partiers uppgörelse med Stalin. Även om Suhartoregimens historiska berättelse bleknat så finns det inget tydligt alternativ. Istället gör bristen på uppgörelse med folkmordets orsaker och konsekvenser, att fundamentala kunskaper i försöken att bygga världens största nya demokrati, den indonesiska, åsidosätts. Först negligeras, att mekanismerna bakom massmorden och förföljelserna inte försvunnit med det kalla kriget eller demokratiseringen. Suhartoregimens sätt att inte bara mörda och förtrycka på egen hand utan även uppfordra och legitimera milisgrupper, vaktbolag och religiösa och politiska organisationer att göra samma sak praktiseras fortfarande. Vidare förträngs det gärna, att modern demokratisering med bred folkligt organiserad bas inte alls var "för tidig" i Indonesien. Redan på 1950-talet var det möjligt att bygga världens största fredliga, moderna och demokratiskt inriktade vänsterrörelse. Att det mot slutet av femtiotalet ansågs nödvändigt att begränsa demokratin var bara dåtidens politiska mode bland elitistiska ledare och experter på både vänster och högerkanten. På samma sätt ignoreras ofta kunskapen om att exploateringen och förtrycket i landet efter självständigheten växte fram på politisk väg. Det enklaste sättet att berika sig och skaffa makt var varken att utveckla kapitalism eller socialism utan att påstå sig stödja Sukarnos nationalism. Då kunde man använda stat och politik till att ta över nationaliserade företag och kontrollera allmän egendom och råvaror och böndernas överskott. Så stärktes militären, försvagades ekonomin och underminerades vänstern. Å andra sidan glöms det också bort, att större delen av medelklassen och västmakterna som kritiserade nationalismen och korruptionen istället stödde Suhartos repression och ställde sig bakom hans allians mellan teknokrater, finansmän och militärer i enlighet med tesen om 'politics of order'— och att detta urartade i fortsatt korruption och förtryck och ett nytt sammanbrott innan demokratin återkom. Slutligen förhindrar bristen på uppgörelse med konsekvenserna

av folkmordet breda diskussioner om varför friheterna och demokratiseringen efter 1989 begränsats av elitism, fortsatt korruption samt fragmentering av civila organisationer och folkliga rörelser.

Men hur är detta möjligt? Hur kan den politiska amnesin fortsätta? Den bittra sanningen är, att nästan hela den nationella och internationella eliten, oavsett övertygelse, inte *vill* minnas. Se här: Konservativa krafter som önskar motverka kritik och protester men inte längre automatiskt kan kalla på polis och militär använder istället miliser, säkerhetsföretag och extrema religiösa och politiska organisationer för att göra det smutsiga jobbet. Biståndsgivare och andra som antingen säger att elitledd demokratisering är nödvändig eller att stabila statliga institutioner måste komma först undviker förstås den historiska erfarenheten att folkligt baserad demokratisering faktiskt varit möjlig. Och de förtränger det faktum att deras ny-gamla argument användes redan för att införa auktoritärt styre. Dagens många politiskt beroende företagare liksom de nationella populisterna kring president Jokowi talar ogärna om hur mycket av exploateringen och förtrycket växte fram genom att nationaliseringar och politiska regleringar kunde missbrukas. Den växande medelklassen och dess internationella supportere som kritiserade detta förtränger att deras föregångare medverkade till folkmordet och Suhartos diktatur; och de ser inte det nära släktskapet med deras eget förakt för ”korrupta demokratier” och beundran av Singapores effektiva styre. Den nya generationen pro-demokrater med bas i det civila samhällets fragmenterade organisationer har överdriven tro på att de själva störtade Suharto och är fortsatt skeptiska till ”gammaldags politik”. De satsar hellre på populistiska ledare än på att lära av historien och inse att deras oförmåga att bilda breda organisationer beror på att idealen och kunskapen om demokratiska folkrörelser krossades med folkmordet.

Kort uttryckt är Indonesiens dilemma bristen på historia. Men däri finns också fröet till förändring. De potentiellt mest revolutionära och dessutom demokratiska krafterna i dagens Indonesien är sannolikt de utrotningshotade kritiska historikerna – och lärarna som kunde sprida kunskapen. De måste bli fler och få allt stöd!

Olle Törnquist är professor i statskunskap och utvecklingsforskning vid Universitet i Oslo och har studerat Indonesiens politik i jämförande perspektiv under drygt fyrtio år.